

life situations to school activities. Based on the study of the theoretical foundations of the problem, three criteria for assessing the social competence of junior pupils were identified and described, which was considered in the context of the influence of the child's subculture: emotional-value, social-cognitive, communicative, and also identified five levels of social competence of junior pupils: high, sufficient, average, lower average and low. Described methods and techniques used in the study of social and communicative competence of junior pupils. The article presents the program of social and psychological support of children in difficult living conditions, its relevance, purpose, task and structure are determined; the results of the re-study are described and the comparative characteristic of checking changes in the parameters of the levels of social competence of junior pupils is given.

Key words: game, game activity, didactic game, gaming technology, educational process, difficult life circumstances, children in difficult living conditions, table educational and preventive games, social and communicative competence of junior pupils, social and psychological support of children in difficult life circumstances.

Отримано 23.01.2018

УДК 316.3:159.955.4:378.011.3-051:005.962.131

Т. Л. Опалюк
pidgorna87@ukr.net

ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Опалюк Т. Л. Діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості соціальної рефлексії майбутнього вчителя. Статтю присвячено теоретичному аналізу проблеми впровадження діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості соціальної рефлексії майбутнього вчителя у педагогічній діяльності викладача вищого навчального закладу.

Узагальнено можливості застосування організаційних форм, методів, прийомів і засобів навчання з орієнтацією на забезпечення інтенсифікації інтерактивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу на засадах реалізації положень особистісно орієнтованого і компетентнісного підходів. Запропоновано комплекс діагностичних методик, які охоплюють широкий спектр критеріїв та показників, що безпосередньо чи опосередковано вказують на наявність, міру сформованості знань, умінь, компетентностей, особистісних якостей, які визначають адаптивність студента, в тому числі соціальну, а також рівень сформованості соціальної, соціально-рефлексійної компетентностей. Використані методики для зовнішньої діагностики, яку проводить викладач, з'ясовуючи реальний стан та актуальні проблеми формування адаптивних, соціальних, соціально-рефлексійних компетентностей студентів з тим, щоб оптимізувати організацію педагогічного процесу, викладання конкретних навчальних дисциплін, визначення проблем та завдань для самостійної, дослідницької роботи та ін. Так само вони представляють цінність для самодіагностики означених компетентностей кожним студентом, визначаючи актуальний рівень їх сформованості, проектуючи перспективи розвитку за конкретними особистісно значущими пріоритетами.

Актуальність і доцільність звернення до ґрунтовного вивчення питань, пов'язаних з розвитком та формуванням соціальної рефлексії майбутнього вчителя полягає у цілісному розумінні її змісту, сутності та структури. Оскільки модернізація системи педагогічної освіти в умовах особистісно зорієнтованої парадигми потребує переосмислення відомих шляхів і пошуку нових концептуальних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, то відповідно до сучасних методологічних і нормативних положень розвитку вітчизняної освіти вона спрямована на створення умов для оптимального розкриття професійно-особистісного потенціалу педагогів, формування в них здатності до саморозвитку, самовизначення та самореалізації. Також наявністю суперечностей між соціальним замовленням на підготовку фахівців, здатних професійно реалізовувати свої функції у різних соціальних і педагогічних ситуаціях відповідно до потреб розвитку сучасної початкової школи та реальними можливостями існуючої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, яка не повною мірою спонукає їх до професійної рефлексії,

самопізнання, самовизначення, пошуку особистісно значущого сенсу професії.

Ключові слова: адаптація, рефлексія, соціальна рефлексія, компетентність, освітній процес; вищий педагогічний навчальний заклад, майбутні вчителі, соціалізація, діагностичний інструментарій.

Опалюк Т. Л. Діагностический инструментарий для определения уровня сформированности социальной рефлексии будущего учителя. Стаття посвящена теоретическому анализу проблемы внедрения диагностического инструментария для определения уровня сформированности социальной рефлексии будущего учителя в педагогической деятельности преподавателя высшего учебного заведения. Обзор возможности применения организационных форм, методов, приемов и средств обучения с ориентацией на обеспечение интенсификации интерактивного взаимодействия субъектов образовательного процесса на основе реализации положений личностно ориентированного и компетентностного подходов. Предложен комплекс диагностических методик, которые охватывают широкий спектр критериев и показателей, прямо или косвенно указывающие на наличие, степень сформированности знаний, умений, компетенций, личностных качеств, которые определяют адаптивность студента, в том числе социальную, а также уровень сформированности социальной, социально рефлексивных компетенций. Использованные методики для внешней диагностики, которую проводит преподаватель, выясняя реальное состояние и актуальные проблемы формирования адаптивных, социальных, социально-рефлексивных компетенций студентов с тем, чтобы оптимизировать организацию педагогического процесса, преподавания конкретных учебных дисциплин, определение проблем и задач для самостоятельной, исследовательской работы и др. Так же они представляют ценность для самодиагностики указанных компетентностей каждому студенту, определяя актуальный уровень их сформированности, проектируя перспективы развития по конкретным личностно значимыми приоритетами.

Актуальность и целесообразность обращения к основательному изучению вопросов, связанных с развитием и

формированием социальной рефлексии будущего учителя заключается в целостном понимании ее содержания, сущности и структуры. Поскольку модернизация системы педагогического образования в условиях личностно ориентированного парадигмы требует переосмысления известных путей и поиска новых концептуальных подходов к профессиональной подготовке будущих учителей, то в соответствии с современных методологических и нормативных положений развития отечественного образования она направлена на создание условий для оптимального раскрытия профессионально-личностного потенциала педагогов, формирование у них способности к саморазвитию, самоопределению и самореализации. Также наличием противоречий между социальным заказом на подготовку специалистов, способных профессионально реализовывать свои функции в различных социальных и педагогических ситуациях в соответствии с потребностями развития современной начальной школы и реальными возможностями существующей системы профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов, которая не в полной мере побуждает их к профессиональной рефлексии, самопознания, самоопределения, поиска личностно значимого смысла профессии.

Ключевые слова: адаптация, рефлексия, социальная рефлексия, компетентность, образовательный процесс; высшее педагогическое учебное заведение, будущие учителя, социализация, диагностический инструментарий.

Постановка проблеми. Актуальність проблем формування соціальної рефлексії залежить від соціально-рефлексійної, адаптивної компетентності майбутнього вчителя та пов'язана з провідними тенденціями спрямованості розвитку освіти на особистісно орієнтовану, компетентнісну модель. У цьому контексті актуалізуються проблеми соціальної спрямованості освітньої діяльності:

– пошук освітньої формули створення сприятливого, комфортного соціально-освітнього середовища – основи самореалізації особистості у комплексі складових, у тому числі самореалізації особистості як частини та суб'єкта відповідного соціуму;

– забезпечення гуманістичної спрямованості національної освітньої системи, максимально враховуючи нові тенденції соціально-економічного, соціально-культурного, соціально-політичного розвитку держави;

Аналіз останніх досліджень. Теоретичною основою дослідження проблеми формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя стали положення, у яких розкрито питання філософії освіти (В. Андрющенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай, І. Прокопенко); методології вивчення педагогічних явищ і процесів та їх моделювання (Б. Глинський, І. Зязюн, В. Краєвський, Н. Кузьміна); теорії розвитку особистості (А. Адлер, К. Абульханова-Славська, А. Бандура, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Маслоу, С. Рубінштейн, К. Роджерс); теорії діяльності (Б. Анан'єв, П. Гальперін, І. Зимня, О. Леонт'єв, В. Ляудіс, Н. Тализіна); концепції соціалізації особистості та чинників, що впливають на цей процес (І. Бех, Є. Бондаревська, А. Громцева, І. Зязюн, А. Линда, О. Сухомлинська, І. Якіманська); специфіки організації освітнього процесу вищого навчального закладу (А. Алексюк, С. Архангельський, Я. Болюбаш, В. Євдокимов, В. Кремень); закономірності професійного становлення особистості (Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Маркова, Н. Ничкало, В. Сластьонін, Л. Хомич).

Формулювання мети статті. Метою є визначення узагальнюючого матеріалу щодо добору діагностичного інструментарію щодо визначення рівня сформованості соціальної рефлексії майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходимо з позиції, що формування здатності до ефективної соціально-рефлексійної діяльності майбутнього педагога є процесом комплексним, поліфункціональним і реалізується через:

– формування цілісного освітнього простору ВНЗ, який би проектував позицію студента як активного суб'єкта не лише освітнього процесу, формування особистісно орієнтованої траєкторії розвитку, а і суб'єкта соціокультурного простору з визначеною громадянською позицією, тенденцією до підвищення конструктивної соціальної активності.

– формування системи навчальних дисциплін, принципи модулювання змісту освіти, які забезпечують спрямованість на ключові компетентності випускника ВНЗ, серед яких визначений блок соціальних, адаптивних компетентностей. Усі дисципліни мають потенціал щодо формування соціально-рефлексійної,

адаптивної компетентності студента, оскільки рефлексійні, адаптаційні процеси мають спільні механізми та умови її реалізації. Отож, формування здатності до соціальної рефлексії, адаптивності студента в процесі навчання педагогічних дисциплін має розглядатися в контексті цілісного, системного, перманентного процесу набуття професійної компетентності у комплексі її складових;

– системи психолого-педагогічної та методичної складової підготовки майбутнього вчителя з урахуванням її потенціалу, необхідного для формування адаптивності студента, його соціально-рефлексійних компетентностей;

– окремого навчального заняття, незалежно від його змісту, форми та методів проведення.

В рамках професійної підготовки вчителя в умовах адаптивного навчання студентів розглянемо змістове наповнення виділених варіантів і взаємовпливів суб'єктів діяльності й середовища, а також роль соціальної рефлексії у забезпеченні їх ефективності.

Переадаптація - це свого роду передумова успішності адаптивного навчання, яка стосується, насамперед, теоретико-інформаційного налаштування студента на навчання в умовах, які відрізняються від звичних, щонайменше тим, що головна ціль навчання – підготовка до майбутньої професії. При тому майбутні вчителі мають розуміти специфіку професійної підготовки, зокрема, той факт, що навчання для них має бути не лише засобом професійної підготовки, а й метою, оскільки в основі майбутньої професії - організація навчальної діяльності школярів.

Тому цей сегмент адаптивного навчання реалізується через цільову, мотиваційно-ціннісну складову навчального процесу і передбачає забезпечення розуміння студентом мети і завдань навчальної діяльності (чи то на макро, чи мікрорівні). На цьому етапі актуалізується рефлексійна діяльність студентів, яка буде відповідати за осмислення мети навчання, формування власного уявлення про педагогічну професію, бачення себе у перспективі як майбутнього фахівця. Особливо важливо розуміти роль учителя як суб'єкта формування соціального середовища, забезпечення соціалізації школярів, а також формування їх здатності до соціальної рефлексії. Розуміння мети навчання, його спрямування на розвиток соціально-рефлексійних, адаптивних компетентностей, як відомо, сприяє налаштуванню студентів на відповідні види,

форми, методи і засоби навчальної діяльності, які сприймаються ними як доцільні, тобто такі, які орієнтовані на реалізацію поставленої і прийнятої професійно значущої мети.

Переадаптаційна взаємодія стосується не лише професійного навчання загалом, який більшою мірою реалізується на першому році навчання студентів, а й при оволодінні кожним сегментом програми професійного становлення майбутнього вчителя: опрацюванні навчальної дисципліни, навчального модуля, навчального заняття, яке є свого роду клітинкою (мікросистемою) процесу і віддзеркалює головні його тенденції. Лише за такої умови забезпечується цілеспрямованість, системність, адаптаційність процесу професійного становлення вчителя, а також актуалізації механізмів соціальної рефлексії, які допомагають студенту осмислити себе у контексті нової професійної ролі, соціальних функцій, які він буде реалізовувати в рамках майбутньої професії, а також забезпечення власної соціальної адаптивності.

Деадаптаційна взаємодія (пряма й опосередкована) є досить складною, обумовленою, передусім, конфліктом підсистем (зокрема, освітньо-соціального середовища): звичної, традиційної та тієї, до якої необхідно адаптуватися. З одного боку, таку ситуацію можна трактувати як деструктивну, оскільки вона спричиняє ломку усталених стереотипів і часто – пониження загальної продуктивності навчальної діяльності. Цей сегмент адаптивного навчання найбільшою мірою актуалізується при переході від однієї системи навчання до іншої (від інформаційно-традиційної до професійно-орієнтованої) або в процесі впровадження інтерактивних форм та методів навчання, коли студенти не готові до продуктивної міжособистісної взаємодії в навчанні, висловлення своєї точки зору на проблему та її обґрунтування, участі в навчальних дискусіях та ін.

Тому важливо, щоб студент розумів логіку забезпечення ефективності будь-якого перехідного періоду та механізми, що забезпечують його ефективність. Зокрема, відвикання від звичних умов та вимог повинно супроводжуватися їх аналізом та обґрунтуванням необхідності переходу, причому саме студент у цьому процесі має виступати головним суб'єктом осмислення навчальних систем (від якої відвикає та до якої має адаптуватися), вибір має здійснитися на основі власних висновків щодо доцільності переходу означеного рівня. На цьому етапі важко переоцінити значення рефлексійної діяльності, яка опікуватиметься

процесами комплексного самоосмислення себе, власного досвіду освітньої діяльності з позиції освітніх умов, що пропонуються. Особливого значення набуває процес соціальної рефлексії, що забезпечує комплексність самоаналізу, у тому числі з точки зору інтегрованості у новий соціальний простір з відповідною системою взаємовідносин суб'єктів освітньої діяльності, соціального середовища. Важливо, щоб перехід був логічним і поетапним і неодмінно базувався на наявному рівні сформованості навчальної діяльності студентів, усталених принципах інтеграції в соціальне середовище. Важливо, щоб у студентів було відчуття, що йдеться про переорієнтацію, реформування навчальної діяльності, освітнього, соціального середовища, а не ломку усталених форм, нівелювання особистісних надбань, які стосуються методики, стилю, режиму навчальної діяльності.

Реадаптаційна взаємодія трактується як до певної міри процес дезадаптації, зокрема, та його частина, яка стосується подолання конфлікту систем (навчальної, освітньої, соціальної) і вихід на конструктивний процес адаптивних змін, суб'єктом яких виступає сам студент.

В процесі нашого дослідження нами сформовано комплекс діагностичних методик, які охоплюють широкий спектр критеріїв та показників, що безпосередньо чи опосередковано вказують на наявність, міру сформованості знань, умінь, компетентностей, особистісних якостей, які визначають адаптивність студента, в тому числі соціальну, а також рівень сформованості соціальної, соціально-рефлексійної компетентностей. Зважаючи на високий рівень взаємозалежності рефлексійних та адаптивних процесів в структурі професійного становлення та педагогічної діяльності вчителя, диференціація за двома блоками діагностичних методик є до певної міри умовною, оскільки у контексті методик, пов'язаних з адаптаційними процесами закономірно наявні сегменти, що визначають здатність студента до аналітико-рефлексійної діяльності, у тому числі інтегруючи освітній, соціальний, життєвий простори. Так само присутня і зворотна залежність.

Для діагностики рівня сформованості готовності студентів до адаптивної, рефлексійної діяльності, соціальної рефлексії у процесі оволодіння педагогічною процесією може бути використаний наступний комплекс методів: 1. Емпіричні методи педагогічного дослідження: вивчення продуктів діяльності студентів (портфоліо) як спосіб фіксації, накопичення та оцінювання їх індивідуальних

досягнень за певний навчальний період; метод рейтингу як визначення особистісних якостей учителя загальноосвітньої школи; метод психолого-педагогічного тестування; метод анкетування. 2. Теоретичні методи педагогічного дослідження: аналіз та синтез; індукція та дедукція; порівняння та класифікація; узагальнення й систематизація. 3. Математичні та статистичні методи педагогічного експерименту: моделювання, ранжування, реєстрація, вимірювання [1].

Методики можуть бути використані для зовнішньої діагностики, яку проводить викладач, з'ясовуючи реальний стан та актуальні проблеми формування адаптивних, соціальних, соціально-рефлексійних компетентностей студентів з тим, щоб оптимізувати організацію педагогічного процесу, викладання конкретних навчальних дисциплін, визначення проблем та завдань для самостійної, дослідницької роботи та ін. Так само вони представляють цінність для самодіагностики означених компетентностей кожним студентом, визначаючи актуальний рівень їх сформованості, проектуючи перспективи розвитку за конкретними особистісно значущими пріоритетами.

Кожна конкретна ситуація буде диктувати варіант формування відповідного комплексу методик, який найбільшою мірою орієнтований на діагностику характеристик за визначеними параметрами та показниками якості. Приклад підібраних нами методик та діагностик: анкета визначення загальної адаптивності студентів в процесі професійного становлення; анкета на визначення рівня спрямованості на успіх у майбутній професійній діяльності (Ставлення до навчання (О. Цимбал)); анкета на визначення рівня мотивації студентів стати педагогом; діагностика установок "процес - результат" (О. Потьомкіна); діагностика індивідуальної міри вираженості рефлексійності (А. Карпов); анкета на визначення рівня сформованості рефлексійного компонента навчальної, соціально спрямованої діяльності студентів (сприйняття іншими значущими суб'єктами); методики з пріоритетністю орієнтації на діагностику соціальної, соціально-рефлексійної компетентностей студента:

**Методика діагностики рівня сформованості рефлексійних
умінь студентів педагогічного університету
(за О. Малихіним, О. Герасимовою)**

Методика діагностики рівня сформованості рефлексійних умінь розробляється та здійснюється з урахуванням певних принципів (В. Лозова, Р. Піонова, М. Фіцула, О. Цокур та інші):

об'єктивності: цей принцип виключає однобічність, суб'єктивізм і упередженість щодо підбору та оцінки фактів, передбачає використання таких методів і процедур, які дають змогу одержати максимально достовірну інформацію про предмет дослідження; врахування неперервних змін, розвитку досліджуваних явищ, зумовлених діалектичною природою педагогічного процесу, постійним розвитком досліджуваних явищ від одного стану до іншого; виокремлення основних факторів, які визначають кінцевий результат; врахування об'єктивних суперечностей, що притаманні педагогічним явищам і процесам; єдності історичного та логічного: сутність цього принципу полягає у врахуванні історії розвитку об'єкта дослідження, його сучасного стану та перспектив подальшого розвитку; концептуальної єдності педагогічних досліджень; співвідношення досягнутого рівня з моделлю, метою; єдності дослідного й навчально-виховного процесів: дослідницько-експериментальна робота завжди повинна бути вписаною в реальний процес навчання та виховання, сприяти їх удосконаленню і запобігати закріпленню негативних результатів; поєднання аспектного й цілісного підходів: як правило, різноплановість педагогічного дослідження робить неможливим його безпосереднє пізнання як єдиного цілого, дослідник змушений вивчати окремі факти, що водночас передбачає можливість і необхідність розгляду об'єкта з інших позицій, реального оцінювання результатів як часткових, співвіднесення їх з даними, отриманими при вивченні досліджуваних явищ в інших аспектах; системності: педагогічні процеси і явища завжди системні, та специфіка системи не вичерпується особливостями складових елементів, а пов'язана насамперед з характером їх взаємодії між собою [1, с.17-18].

Анкета-твір «Професійне самоусвідомлення», «Соціальне самоусвідомлення»

Застосування такого діагностичного методу, як написання анкети-твору зумовлене твердженнями психологів (Н. Шевченко [2]) про те, що «сама система смислових ставлень включає в себе вказівку на певне розуміння професійних ситуацій, в яких може перебувати педагог, а також його можливість асоціювати значення цих ситуацій з конкретними діями, якими він повинен оволодіти. Усвідомлення професійного образу майбутньої діяльності реалізує стійке, відрефлексоване ставлення суб'єкта до вибраного ним способу реалізації професійних можливостей. Функція особистісної рефлексії полягає в ідентифікації суб'єкта професійної діяльності з

обраною альтернативою здійснення діяльності, яка забезпечує реалізацію професійних смислових ставлень» [3, с.173-174].

Діагностика рівня сформованості рефлексивних, соціально-рефлексійних умінь студентів педагогічного університету.

Діагностичний матеріал для визначення рівня сформованості показників перцептивної площини. Показник «Адекватне ставлення до партнерів по навчальній та соціальній взаємодії». З діагностичною метою може бути використаний тренінг-курс М.Хілі «Хто я?» [4, с.293].

Діагностика рівня сформованості рефлексійних, соціально-рефлексійних умінь студентів педагогічного університету.

Діагностичний тренінг-курс М.Хілі «Хто я?» Основною метою є допомога студентам виявити рефлексійне ядро своєї особистості; конкретизувати особливості сформованості таких показників діяльній площини, як осмисленість власної поведінки, здатність робити предметом аналізу дії, вчинки, особисті якості, здатність активно діяти на основі власних рефлексійних суджень; усвідомити можливості розвитку своєї особистості та механізми її функціонування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Соціальна адаптація та соціальна рефлексія в структурі професійної діяльності вчителя обумовлює реальну потребу у формуванні соціальної компетентності студента як здатності до реалізації соціальних функцій у майбутній професійній діяльності, а також власної соціальної самореалізації. Спостерігається цілеспрямована робота над інтеграцією освітніх, життєвих та соціальних цінностей особистості, що забезпечує всебічність її розвитку, гармонізацію усіх складових життєвого простору.

Студентам означеного рівня характерні чіткі установки на самореалізацію у соціальному середовищі через формування конструктивних взаємовідносин з іншими, здатність до командної роботи у будь-якій сфері життєвої, соціальної активності. Студент цілеспрямовано працює над логікою та методиками формування, саморозвитку соціальної компетентності у комплексі її складових.

Як результат – усвідомлена потреба у розвитку здатності до самодіагностики соціальної компетентності, здатності до соціальної рефлексії у широкому соціальному контексті. Відбувається кваліфіковане формування діагностичного апарату щодо з'ясування

реального рівня сформованості соціальної компетентності, розвиток здатності до комплексного самоаналізу, виявлення особистісних здобутків та проблем, факторів, що їх обумовлюють. Також актуальними є самоаналіз, самооцінка готовності до ефективної соціальної рефлексії як чинника освітньої, професійної, соціальної адаптації, чинника програмування змісту та методики її розвитку.

Список використаних джерел

1. Фіцула М. М., Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 352 с.
2. Шевченко Н.Ф., Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки / Н.Ф.Шевченко. – К.: Міленіум, 2005. – 298 с.
3. Махмутов М. И., Принцип проблемности в обучении / М. И. Махмутов // Вопросы педагогики. – 1984. – №5. – С. 30–36.
4. Практическая психология для преподавателей / Под ред. М.К.Тутушкиной. – М : Филинь, 1997. – 328 с.
5. Опалюк Т.Л., Розвиток рефлексії особистості як фундаційна основа формування соціальної рефлексії майбутнього вчителя / Т. Л. Опалюк // Науковий журнал «Молодий вчений» № 8 (48) серпень, 2017 р. С. 268-272.
6. Малихін О.В., Формування рефлексивної компетентності студентів в освітньому процесі вищої школи. Монографія. Компетентнісно зорієнтована освіта : якісні виміри О. В. Малихін, О. І. Герасимова – редкол. : Огнев'юк В. О. та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. – 15,3 др.арк. – С. 128 –150.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Ficula M. M. Pedagogika vishhoї shkoli: navch. posib. / M. M. Ficula. – K.: Akademvidav, 2006. – 352 s.
2. Shevchenko N.F. Stanovlennja profesijnoї svidomosti praktichnih psihologiv u procesi fahovoї pidgotovki / N.F.Shevchenko. – K.: Milenium, 2005. – 298 s.
3. Mahmutov M. I. Princip problemnosti v obuchenii / M. I. Mahmutov // Voprosy pedagogiki. – 1984. – №5. – S. 30–36.
4. Prakticheskaja psihologija dlja prepodavatelej / Pod red. M.K.Tutushkinoj. – M : Filin#, 1997. – 328 s.
5. Opaljuk T.L., Rozvitok refleksiї osobistosti jak fundacijna osnova formuvannja social'noї refleksiї majbutn'ogo vchitelja /

T. L. Opaljuk // Naukovij zhurnal «Molodij vchenij» № 8 (48) serpen', 2017 r. S. 268-272.

6. Malihin O.V., Formuvannja refleksivnoi kompetentnosti studentiv v osvith'omu procesi vishhoi shkoli. Monografija. Kompetentnisno zorientovana osvita : jakisni vimiri O. V. Malihin, O. I. Gerasimova – redkol. : Ognev'juk V O. ta in. – K. : Kiiv. un-t im. B. Grinchenka, 2015. – 15,3 dr.ark. – S. 128 –150

Opalyuk T. Diagnostic tools for determining the level of formation of the social reflection of the future teacher. This article is devoted to the theoretical analysis of the problem of the introduction of diagnostic tools for determining the level of formation of the social reflection of the future teacher in educational work of a teacher of a higher education institute. The author generalized the possibilities of application of organizational forms, methods, and means of training with the focus on ensuring the intensification of the interactive collaboration of subjects of educational process on the principles of realization of the positions of personally oriented and competence-based approaches. The author also offered a set of diagnostic techniques that cover a wide range of criteria and indicators that point out directly or indirectly the presence, extent of knowledge, skills, competencies, and personal qualities that determine the student's adaptability, including social adaptability, as well as the level of maturity of the social and reflexive competencies. The author used the techniques for external diagnostics performed by a teacher to find out the real estate and actual problems of the formation of adaptive, social, and reflective competencies of students in order to optimize the organization of the pedagogical process, the teaching of specific educational disciplines, the definition of problems and tasks for an independent research work, etc. These technologies are also of a great value for self-diagnosis of each student's competencies, determining the actual level of their formation, designing the perspectives of development according to specific priorities personally important for them.

The urgency and expediency of applying to a thorough study of issues related to the development and formation of the social reflection of a future teacher lie in the holistic understanding of its content, essence, and structure. Since the modernization of the pedagogical education system in a personally oriented paradigm requires a rethinking of the known paths and the search for new conceptual approaches to the training of future teachers, it is aimed at creating conditions for the

optimal disclosure of the professional and personal potential of teachers, forming in them the ability to self-development, self-determination and self-realization according to the modern methodological and normative provisions of the development of domestic education. Besides, there are contradictions between social orders for the training of specialists who are able to carry out professionally their functions in various social and pedagogical situations according to the needs of the development of modern elementary school and the real possibilities of the existing system of professional training of future primary school teachers, which do not fully encourage them to professional reflection, self-knowledge, self-determination, search of the personally meaningful sense of profession.

Key words: adaptation, reflection, social reflection, competence, educational process; higher pedagogical educational institution, future teachers, socialization, diagnostic tools.

Отримано 25.01.2018

УДК 378.091.12.012.011.3-051:336.7

Л. С. Покудіна
pokudina@i.ua

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

Покудіна Л. С. Експериментальне дослідження ефективності застосування міждисциплінарного підходу у професійній підготовці майбутніх бакалаврів з фінансів, банківської справи та страхування. У сучасному суспільстві міжнауковий синтез, інтеграція і взаємопроникнення наук набувають масштабного характеру, а міждисциплінарність стає головною особливістю сучасної науки. Саме тому розширюється спектр міждисциплінарних досліджень і в галузі освіти.